

Възможности за реализация на инспекторите по общественно здраве като специалисти по здравно образование в училищата

Opportunities for Public Health Inspectors to work as Specialists in Health Education in Schools

Цветелина Търпоманова

УС „Инспектор по общественно здраве и социални дейности“
Медицински колеж, Медицински университет – Варна

Tsvetelina Tarpomanova

Educational and Research Sector of Inspector of Public Health and Social Activities
Medical College, Medical University of Varna

Резюме: Здравните знания, умения и навици се изграждат от най-ранна възраст и се утвърждават чрез здравно обучение в училище. Правят се предложения за въвеждане на специалисти по здравно образование с комплексна подготовка. Инспекторите по общественно здраве притежават необходимата здравно- хигиенна подготовка. От 2011 г. в учебния план на студентите от Медицински колеж – Варна е включена избираема дисциплина „Промоция на здраве в училище“, чрез която се развиват специфични практически умения за работа с ученици.

Целта на разработката е да се обоснове възможността за реализация на инспекторите по общественно здраве като специалисти по здравно образование в училищата. Обсъждат се нагласите на студентите от специалността към необходимостта от здравно обучение в училищата, подготовката им за дейности по промоция на здраве в училище, както и възможности за практическата им реализация в тази област.

От проучването на 160 ученици от 8 – 11 клас става ясно, че около 20 – 30% от учениците имат неточна или непълна информация по отношение на теми, свързани с хранене, двигателна активност, употреба на наркотични вещества, 80% споделят, че в училище никога не са провеждани срещи с родителите по тези теми.

Средно 87% от студентите от специалност „Инспектор по общественно здраве“ имат положително отношение към необходимостта от здравно обучение в училищата. Около 90% считат, че е възможно да се реализират в сферата на здравното образование. Това дава основание завършилите специалността да бъдат кадрови ресурси в тази област.

Ключови думи: здравно образование, промоция на здраве в училище, инспектор по общественно здраве

Abstract: Health knowledge and skills are built from the earliest age and are confirmed by health education in school. There are proposals to introduce health education specialists with comprehensive training. Public health inspectors have the necessary health and hygiene training. Since 2011, the curriculum of the students of the Medical College of Varna includes an elective course in Promotion of Health in School that develops specific skills for working with students.

The aim of the article is to provide a justification for the professional realization of the public health inspectors as health educators in the school system. The attitudes of the students from the university specialty are discussed towards the need for school-based health education, together with their level of preparedness to deliver health promotion activities in school, as well as the possibilities for practical realization in this area.

The study included a total of 160 pupils of 8th to 11th class, indicated that about 20-30% of the students have inaccurate or incomplete information with respect to topics related to nutrition, physical activity, drug use). Eighty percent report that no meetings have been ever held in school with parents on these topics.

On the average, 87% of the students of the Public Health Inspector major have a positive attitude towards the need for health education in schools. About 90% believe that it is possible for them to work in the field of health education. This gives grounds to the graduates to be human resources in this area.

Keywords: health education, promotion of health in school, public health inspectors

Въведение

Здравното образование е важен и съществен компонент от всяка ефективна училищна здравна политика, развиваща училището като особено подходяща среда за промоция на здраве сред младите хора (13). Международната подкрепа на това виждане представлява рамката, наречена „Ефективно насочване на ресурсите за утвърждаване на здраве в училище“, която налага едновременното прилагане на четири ключови компонента: училищни политики, свързани със здравето; осигуряване на безопасно за здравето водоснабдяване и хигиена; здравно образование, насочено към развитие на умения; здравни услуги и хранене в училище. Тези компоненти следва да се осъществяват чрез ефективно сътрудничество между здравните работници и образователния сектор (15).

Здравните знания, умения и навици са предпоставка за практикуване на здравословен начин на живот. Здравното образование на децата и юношите може да изгради необходимото поведение и да предотврати риска от възникване на редица заболявания (11). Постигането на здравна грамотност става чрез динамичното взаимодействие между индивидите и средата, в която те живеят, учат или работят (3).

Здравното възпитание е основа за нормалното физическо и психическо развитие на подрастващите (1). Целта на това възпитание е да съдейства и изгради субективна здравна култура – здравни знания, убеждения и поведение, свързани с повишаването, поддържането и възстановяването на здравето (8).

Училищната възраст е важна за промоциране на здравословен начин на живот и избягване на рисковото поведение. Училището трябва да осигурява безопасна и здравословна среда, включително хигиена, недопускане на насилие, подходящи образователни програми, съоръжения, подпомагащи физическата активност, създаване на навици за здравословно хранене (10).

В сферите на здравното образование в училище са очертани няколко приоритетни сфери: физическо развитие и дееспособност; хранене, психично здраве и личностно развитие; сексуално здраве и полово предавани болести; предпазване от злоупотреба с психоактивни вещества.

(8) Акцентът обикновено се поставя върху затлъстяването, свързано с неправилно хранене и намалена физическа активност (4, 7, 9, 14).

Здравното образование се осъществява в задължителните часове по биология, в часа на класа, като избираема дисциплина или в рамките на допълнителна извънкласна дейност, диференцирана по класове (5).

При поднасянето на информацията могат да се използват широк набор от методи, като някои от съвременните са: социално заучаване, социална имунизация, дифузия, игрови и поведенчески интерактивни методи и др. (2) На практика най-често се прибягва до лекционна форма, при която липсва активност и дискусия. За ефективно здравно образование е от значение прилагането на атрактивни, действени идеи като разглеждане на реални казуси, ситуационни игри и др., за да се привлече вниманието на учениците (5).

В последните години се дискутират възможностите здравното образование в училищата да стане задължително и да се въведе нова длъжност – специалист по здравно образование. Целесъобразно е тези специалисти да са инспектори по обществено здраве, тъй като те притежават необходимата комплексна здравно-хигиенна подготовка.

Целта на настоящата разработка е да се обобщи възможността за реализация на инспекторите по обществено здраве като специалисти по здравно образование в училищата. В този смисъл следва да се обсъдят следните основни аспекти:

- ◆ Нагласите на студентите от специалността към необходимостта от здравно обучение в училищата;
- ◆ Подготовката на студентите за дейности по промоция на здраве в училище;
- ◆ Практическа реализацията на инспекторите по обществено здраве като специалисти по здравно образование в училищата.

Резултати и обсъждане

Първият аспект на настоящата разработка се отнася до изследване на нагласите на студентите от специалност „Инспектор по обществено здраве“ към необходимостта от здравно обучение в училищата.

Проведено е емпирично изследване на студенти от медицински колежи и ученици от средна училищна възраст с цел е да се установи ефектът от работата на инспекторите по общественото здраве в областта на промоцията на здравето в училище (5). Хипотезата е, че ако в учебната програма се въведе задължителен час по здравно образование, воден от здравни инспектори, учениците ще възприемат тази промяна положително и ще развият своите знания, умения и нагласи за здравословен начин на живот (5).

Средно 87% от студентите от специалност „Инспектор по общественото здраве“ (I курс – 85%, II курс – 78,95% и III курс – 97,96%) преценяват положително необходимостта от здравно обучение в училищата. Те оценяват като недостатъчни знанията на учениците от VI и VII клас. Около 90% считат, че е възможно да се реализират в сферата на здравното образование.

Анкетираните студенти изразяват желание по време на преддипломния си стаж да участват в активности, свързани с повишаване на здравните знания на учениците от VI и VII клас (5). Това показва, че бъдещите здравни инспектори вече са професионално подготвени и мотивирани за работа.

Вторият аспект на научната разработка се отнася до подготовката на студентите за дейности по промоция на здраве в училище.

Медицински колеж – Варна реализира обучението по специалността „Инспектор по общественото здраве“ от 1983 г. в съответствие с европейските изисквания към професията, с акцентирание на нейната хуманност и обществена значимост. Квалификационната характеристика дефинира специфичните професионални здравно-контролни, консултативни и методични дейности с цел предпазване от заболявания и укрепване здравето на населението (5).

Инспекторът по общественото здраве има потенциал за осъществяване на промоция на здравето, тъй като изследва разпространението и степента на действие на рисковите фактори, свързани с начина на живот и разработените мерки за ограничаването им. Той организира и участва в проучването на здравните знания,

умения и нагласи сред различни групи от населението с цел определяне на потребностите от профилактичните дейности; осигурява взаимодействието на РЗИ със средствата за масова информация и в партньорството с тях провежда дейности по профилактиката на болести и промоция на здравето (12).

Студентите-инспектори изучават редица дисциплини, свързани със здравно-образователните и профилактични дейности в училищата – „Хигиена на детско-юношеската възраст“, „Хигиена на хранене“, „Комунална хигиена“, „Епидемиология“, „Социална медицина и промоция на здраве“. По този начин те получават комплексни знания и придобиват необходимата здравно-хигиенна подготовка.

От 2011 г. в учебния план на студентите е включена избираема дисциплина „Промоция на здраве в училище“, чрез която се развиват специфични практически умения за работа с ученици. Дисциплината се изучава през втори семестър и е с общ хорариум 30 ч. (15 ч. лекции и 15 ч. упражнения). През учебната 2014/2015 г. тази дисциплина бе избрана от всички студенти от първи курс. След теоретичната подготовка, в рамките на практическите упражнения, бе проведено изследване за нивото и качеството на информираност за здравословния начин на живот на учениците от прогимназиалния курс. Анкетирани бяха общо 160 ученици от VIII до XI клас от четири училища в град Варна, като въпросите засягаха няколко основни теми: двигателен режим, хранене, тютюнопушене, употреба на алкохол и наркотици, анорексия и булимия. Проучването и обработката на резултатите бяха извършени от студентите. Данните бяха представени на Четвърта научна сесия за преподаватели и студенти на Медицински колеж – Варна през 2015 г.

От изследването стана ясно, че информацията в училище се поднася основно от класния ръководител (68%) и училищния психолог (56%). Медицинските специалисти и външните лектори са ангажирани по-рядко (26%), а над 50% от анкетираните ученици предпочитат в здравно-образователния процес да бъдат включени именно медицински лица и специалисти в конкретната област.

Формите, под които се поднася информацията, са разнообразни. Целта е да се постигне

по-ефективно запознаване с темата и нейното усвояване от подрастващите. Повече от половината от учениците (59%) споделят, че най-често са били провеждани лекции по дадена тема.

От проучването се вижда, че около 20 – 30% от учениците имат неточна или непълна информация по отношение на въпроси, свързани с хранене, двигателна активност, употреба на наркотични вещества. 80% споделят, че в училище никога не са провеждани срещи с родителите по тези въпроси.

Независимо от субективната преценка на анкетираните, че са достатъчно информирани, налице са съществени пропуски в знанията, уменията и навиците на учениците за здравословен начин на живот. Голяма част от тях разчитат на споделеното от приятели или прочетеното в интернет, а тези източници в повечето случаи са или недостоверни, или модифицирани по различни съображения

През учебната 2015/2016 към дисциплината „Промоция на здраве в училище“ също бе проявен интерес от целия първи курс. В практическата част, на базата на цитираното проучване, студентите изготвиха собствени план-програми за здравно образование по теми и възрастови групи (за 1 – 4 клас, 5 – 8 клас и 9 – 12 клас). Предвидени бяха иновативни и интерактивни начини за поднасяне на информацията.

През настоящата учебна година (2016/2017 г.) практическата подготовка на студентите по избираемата дисциплина се състоеше в апробиране на техните умения за поднасяне на информация по основните здравно-образователни теми и практическа комуникация с ученици и родители. Студентите бяха разделени на групи с поставени индивидуални задачи да подготвят материали по дадена тема (здравословно хранене и физическа активност, употреба на психоактивни вещества и рисковото сексуално поведение, най-често срещани психологични проблеми в ученическа възраст, агресия и насилие в училище). Следващата стъпка бе да адаптират информацията съобразно възрастовата група и да я поднесат достъпно и интересно. Представянето бе организирано като ролева игра в защитена среда – всеки студент избра своя начин за презентация, а неговите състуденти влязоха в ролята на ученици от съответния клас, рефлекти-

раха и даваха обратна връзка. Този практически тренинг показва, че бъдещите инспектори имат оригинални идеи за представяне на информацията, които вероятно ще се посрещнат добре от учениците в реална обучителна ситуация в училище.

Третият аспект на настоящата разработка се отнася до възможността за практическа реализация на инспекторите по общественото здраве като специалисти по здравно образование в училищата.

Съществува хипотеза, че ако се разкрие нова длъжност „Специалист по здравно образование в училище“, ще е необходима подготовка не само в областта на промоция и превенция на детското здраве, но и педагогическа правоспособност. (5) Тъй като в учебния план на инспекторите не са включени педагогически дисциплини, те няма да могат да работят като специалисти по здравно образование в учебните заведения. От друга страна, една от възможните реализации на студентите след завършване на образованието им е в отдел „Профилактика на болестите и промоция на здравето“ при Дирекция „Обществено здраве“ – РЗИ. Работещите в Отдела участват пряко в организацията и провеждането на тематични здравно-образователни модули в училищата, без да има изискване за педагогическа подготовка.

През 2015 г. в Медицински университет – Варна бе разкрита нова магистърска програма „Опазване и контрол на общественото здраве“. Според квалификационната характеристика на специалността част от функциите на магистрите са да разработват и управляват програми за здравно обучение и промоция на здравето, а потенциални обекти на реализацията им са общообразователни и академични структури – учебни заведения, провеждащи обучение и изследвания в областта на общественото и индивидуално здраве. Специализираната дисциплина, включена като задължителна в учебния план, е „Промоция на здраве и здравно възпитание“ с общ хорариум 75 ч. (50 ч. лекции и 25 ч. упражнения) и като модул в рамките на преддипломния стаж.

Както бе упоменато по-горе, в учебния план на студентите-инспектори съществува избираема дисциплина „Промоция на здраве в училище“

с общ хорариум 30 ч. (15 ч. лекции и 15 ч. упражнения). Нашето становище е, че тази тясно профилирана дисциплина дава специфична подготовка на бъдещите здравни инспектори за работа като специалисти по здравно образование в училище, но за да придобият практически умения, е необходимо по-продължително обучение и апробиране на знанията в реална училищна среда. Една от възможностите е да се увеличи хорариумът на дисциплината за сметка на упражненията – от 15 ч. на 30 ч. По този начин студентите ще имат възможност да приложат наученото, като чрез избрана от тях атрактивна форма представят пред определен клас дадена здравно-образователна тема. Практиката в училищата може да бъде включена и като част от преддипломния стаж. Трудността при реализирането на тези идеи би произлязла от някои административни и бюрократични формалности, например получаване на разрешение от Регионалния инспекторат по образование, организационни срещи с директора на училището и с класния ръководител за уточняване на условията за провеждане на обучението и т.н. Описаните действия ще се повтарят през всяка учебна година за всеки нов курс студенти. Най-оптимално би било след еднократна организационната процедура да се сключи договор между Медицински университет – Варна с едно или няколко училища, което ще осигури устойчивост и дълготрайност на взаимодействието между образователните структури. По този начин всички студенти, имащи интерес да се реализират като специалисти по здравно образование, ще могат, избирайки дисциплината „Промоция на здраве в училище“, да получат необходимите знания и умения. Дори и без педагогическа правоспособност, те ще бъдат конкурентноспособни за тази длъжност. От тях се очаква да се включват активно в проекти и програми, свързани с училищното здраве, да подпомагат учащите и се-

мействата им да поемат по-голяма отговорност за формиране на здравно поведение и здравословен живот. Инспекторите, съвместно с другите здравни специалисти, могат да участват в борбата за ограничаване на рискови фактори и социално значими заболявания, да провеждат здравни курсове (здравни беседи) за обучение на персонала по спазване на здравно-хигиенни правила, да работят по модулни единици, съобразно възрастта на учащите, и др. (5)

Заклучение

Благодарение на проучването на студенти от специалност „Инспектор по обществено здраве“ стана ясно, че са налице пропуски в знанията на учениците за здравословен начин на живот. Това е ясен сигнал, че качеството на здравно-образователната информация би трябвало да се подобри. Преобладаващо в училищната институция ангажирани с представяне на информацията са класните ръководители и по-рядко училищните психолози. Недостатъчно значение се отдава на привличането на медицински и други специалисти за обогатяване на здравната грамотност на учащите. Не се провеждат срещи с родителите, за да се верифицират и затвърдят получените знания и умения. По време на обучението си бъдещите здравни инспектори изучават редица специализирани дисциплини, свързани с промоцията на здраве, което дава възможност за адекватното им включване в процеса на училищното здравно образование. Тези от тях, които избират дисциплината „Промоция на здраве в училище“, имат иновативни идеи за работа с учениците. При възможност за практически тренинг студентите-инспектори биха затвърдили и обогатили своята комплексна подготовка и съвсем обосновано биха могли да бъдат кадрови ресурс в сферата на здравното образование.

Литература

1. Актуални проблеми на здравното възпитание в начална училищна възраст, дипл. раб., рък. проф. Г. Димитрова, Факултет „Начална и предучилищна педагогика“, СУ „Св. Климент Охридски“, www.raboti.com/info/info-2507.doc
2. Димитрова, Св., Промоция на здравето, Ст. Загора, 2013
3. Европейска програма „Здраве 2020“, Световна здравна организация, http://ncphp.government.bg/files/nczi/Health2020_BG%281%29.pdf
4. Захариева К., Здравословен начин на живот и здравословно хранене, Научни трудове на русенския университет – 2012, том 51, серия 8.3

5. Йорданова, К. Модел за подготовка на инспектор по обществено здраве за промоция на здравето в училище, автореферат на дисертация, Шумен, 2012, http://shu-bg.net/sites/default/files/stefka/Awtoreferat_Katja%20Jordanova.pdf
6. Колева, Н., Училищна хигиена и здравно образование, изд. УИ „Св. Климент Охридски“, 2014
7. Маринова, Р. Проучване на отношението на учениците към заниманията с физически упражнения и спорт през свободното време, <http://www.diuu.bg/ispisanie/broi20/20dpp/20dpp8.pdf>
8. Младенова, С. Здравно образование, София, Арттик 2001, 2009
9. Национално проучване за затлъстяване на децата в България, НЦОЗА <http://ncphp.government.bg/component/content/article/178-main-information/dr/454-nac-pr.html>
10. Попова С., А. Керевска, Социална медицина, Учебник за студенти от професионално направление „Здравни грижи“, Издателска къща СТЕНО, Варна, 2013, 136-137
11. Програма „Здрави деца в здрави семейства“, Община Ловеч, 2009, gzi-lovech.com/programa.doc
12. Търновска, Т., Хигиена на заведенията за здравно обслужване, МИ Райков, 2007
13. Училищна здравна политика и развитието на умения за здраве, Национален интегриран план за прилагане на конвенцията на ООН за правата на детето 2006 – 2009 г., София, 2008 г., http://ncpha.government.bg/files/TIvanova_nip_Kn1_2008.pdf
14. Филкова С., В. Тодорова, В. Ковачева, Необходимост от осъзнаване на физическата активност като модел на здравно поведение, Варненски медицински форум том 2, 2013, приложение 2, 35-40.
15. Focusing Resources on Effective School Health, UNICEF, 2012, https://www.unicef.org/lifeskills/index_7262.html

Адрес за кореспонденция:
Д-р Цветелина Христова Търпоманова, д.м.
УС „ИОЗ“, МК – Варна,
Медицински университет – Варна
E-mail: dr_tarpomanova@abv.bg
